

Ympäristönsuojelua kansalaistottelemattomuuden keinoin

Tarja Koskela

Helsingin käräjäoikeus antoi lokakuussa 2025 merkittävän ratkaisun, jossa mielenosoittajien syytteet niskoittelusta poliisia vastaan hylättiin pakkotilan perusteella.¹ Tapauksessa on kyse kansalaistottelemattomuudesta: mielenosoittajat pyrkivät estämään metsäkoneen toiminnan kieltäytymällä noudattamasta poliisin hajaantumiskäskyä.

Mielenosoituksen syynä oli alueella sijaitseva vesilain (587/2011) 2 luvun 11 §:n nojalla suojeltu noro², jonka luonnontilan vaarantaminen on ilman poikkeuslupaa kiellettyä.³ Poikkeuslupaa ei ollut haettu, ja noro olisi vaarantunut, mikäli Helsingin kaupungin päättämiin puiden kaato- ja maastotöihin metsäkoneita käyttäen olisi ryhdytty. Vastaajat olivat pyrkineet estämään hakkuut jo ennen niiden aloittamista ottamalla yhteyttä ympäristöviranomaisiin ja poliisiin. Koska yhteydenotot eivät johtaneet metsänhakkuusta luopumiseen, he päättivät järjestää mielenosoituksen paikan päällä. Paikalle hälytetyt poliisimiehet määräisivät väkijoukon hajaantumaan ja ohjasivat mielenosoittajat siirtymään muualle. Ne, jotka eivät totelleet käskyä, otettiin kiinni ja poistettiin paikalta. Heitä vastaan nostettiin syytteet niskoittelusta poliisia vastaan. Rikoslain (39/1889) 16 luvun 4 §:n 1 kohdan mukaan *niskoitteluun poliisia vastaan* syyllysty se, joka jättää noudattamatta poliisimiehen yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi tai tehtävän suorittamiseksi toimivaltansa rajoissa antaman käskyn tai kiellon.

Vastaajat myönsivät syyttäjän esittämän teonkuvauksen, mutta katsoivat toimineensa pakkotilassa suojellakseen noroa. *Pakkotila* muodostaa rikoslain 4 luvun 5 §:n 1 momentin mukaisen vastuuvapautusperusteen, jonka käräjäoikeus katsoi poistaneen teon rangaistavuuden. Pakkotilassa on kyse *oikeushyvän suojaamisesta toista oikeushyvää loukkaamalla*. Jotta pakkotilaa voidaan käyttää oikeuttamisperusteena, edellytetään, että käsillä on pakottava vaara. Ympäristö katsotaan yhteisölliseksi oikeushyväksi, jota voidaan pakkotilateolla pyrkiä suojelemaan – vii-

1 Helsingin käräjäoikeus 25.10.2025 nro 10381850. Tuomio ei ole lainvoimainen.

2 Norolla tarkoitetaan vesilain (587/2011) 1 luvun 3 §:n 6 kohdan mukaan sellaista puroa pienempää vesiuomaa, jonka valuma-alue on vähemmän kuin kymmenen neliökilometriä ja jossa ei jatkuvasti virtaa vettä eikä kalankulku ole merkittävässä määrin mahdollista. Pieneksi vedeksi katsottavan noron koon ylärajana on siten puron alaraja (Erkki J. Hollo, Vesioikeus. Edita Publishing Oy, toinen, uudistettu painos 2021, s. 30).

3 Vesilain 2 luvun 11 §:n 1 momentin mukaan muualla kuin Lapin maakunnassa sijaitsevan noron vaarantaminen on kielletty. Lupa- ja valvontaviranomainen voi 2 momentin mukaisesti yksittäistapauksessa myöntää poikkeuksen em. kiellosta, jos vesiluontotyyppien suojelutavoitteet eivät huomattavasti vaarannu. 1.1.2026 voimaan tulevassa muutoksessa lupa- ja valvontaviranomainen korvautuu pelkällä lupaviranomaisella (572/2025).

me kädessä kansalaistottelemattomuuden keinoin. Tällainen tilanne voi syntyä esimerkiksi metsänhakkuun estämiseksi, jos hakkuu uhkaa lain nojalla suojeltua luontoarvoa, kuten tässä tapauksessa noron luonnontilaa.⁴ Pakkotilan puolustettavuus punnitaan intressivertailun avulla, jolloin suurempi etu voidaan pelastaa uhraamalla pienempi etu.⁵ Käräjäoikeus katsoikin, että mielenosoittajien tekoon voitiin soveltaa pakkotilaa oikeuttamisperusteena, koska kyseessä oli pakottava vaara ja kaikkia muita keinoja noron suojelemiseksi oli jo yritetty. Lisäksi oli ilmeistä, että suojeltu noro oli välittömässä vaarassa, joten poliisimiesten poistumiskäskyn noudattamatta jättäminen oli tarpeellista, puolustettavaa ja oikeutettua.

Oikeudenkäynnissä oli kyse *strategisesta litigaatiosta*, jolla tarkoitetaan sopivien yksittäistapausten viemistä tuomioistuimen käsiteltäväksi totutun paradigman muuttamiseksi ennakkotapausten avulla.⁶ Vaikka kyse on vasta alioikeuden ratkaisusta, se on merkittävä, koska siinä katsottiin luonnon olevan sellainen oikeudellisesti suojattu etu, jota voidaan puolustaa viime kädessä laissa rangaistavaksi säädettyin keinoin.

Vastaavaa kansalaistoimintaa yhteisöllisten intressien suojelemiseksi on punnittu tuomioistuimessa aikaisemminkin, aina korkeimpaan oikeuteen asti. Tällöin luonnonsuojelijat estivät maankaivuutöitä lintujen pesintäpaikalla Kojjärvellä pakkotilaan vedoten. Korkein oikeus ei kuitenkaan pitänyt tekoa oikeutettuna, koska maankaivuudessa oli kyse laillisen ojitussuunnitelman täytäntöönpanosta. Sen vuoksi luonnonsuojelijat tuomittiin niskoittelusta poliisia vastaan (KKO 1983 II 159).⁷ Tapaukset vaikuttavat samantyyppisiltä, mutta tuomioistuimen ratkaisu on päinvastaisia – miksi? Syy löytyy siitä, että pakkotilateko ei vielä tuolloin mahdollistanut yhteisöllisten intressien, kuten ympäristön suojelemista. Tilanne on tältä osin muuttunut vuonna 2004 voimaan tulleella lainmuutoksella (515/2003).

Kansalaistottelemattomuuden avulla pyritään jonkin merkittävänä pidettävän yhteiskunnallisen epäkohdan korjaamiseen, kuten vähemmistöjen oikeuksien loukkaukset tai ympäristön suojelu.⁸ Yksi tunnetuimmista ympäristönsuojeluun liittyvistä kansalaisaktivismin liikkeistä on Isossa-Britanniassa lokakuussa 2018 perustettu *Extinction Rebellion*. Sen tavoitteena on käyttää

4 Jussi Tapani – Matti Tolvanen – Tatu Hyttinen, Rikosoikeuden yleinen osa. Vastuuoppi. 4. uudistettu painos. Alma Talent 2025, s. 463.

5 HE 44/2002 vp., s. 119–120; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 468; Heli Korkka-Knuts – Dan Helenius – Dan Frände, Yleinen rikosoikeus. Edita Publishing Oy 2020, s. 271; Sakari Melander, Rikosvastuun yleiset edellytykset. Tietosanoma 2016, s. 264–269.

6 Ks. esim. Anna Kovács – Katharina Luckner – Anna Sekula – Jaroslaw Kantorowicz, Beyond courts: Does strategic litigation affect climate change policy support? International Review of Law and Economics. Volume 79(2024), <https://doi.org/10.1016/j.irle.2024.106213>; Helen Duffy, Strategic Human Rights Litigation – Understanding and Maximizing Impact. Hart Publishing 2018; Kate McKenzie – Gastón Medici-Colombo – Lennart Wegener – Francesco Sindico, Climate change litigation: one definition to rule them all...? Teoksessa Francesco Sindico – Kate McKenzie – Gastón Medici-Colombo – Lennart Wegener (toim.), Research Handbook on Climate Change Litigation. Edward Elgar Publishing 2024.

7 Korkein oikeus ei kylläkään ottanut ratkaisussaan kantaa pakkotilateon mahdolliseen sallittavuuteen julkisten intressien suojelemiseksi. Sen sijaan korkein oikeus katsoi, että syytetyt olivat estäneet laillisen ojitussuunnitelman täytäntöönpanoa, jolloin he eivät toimineet pakkotilassa.

8 Ks. kansalaistottelemattomuuden määritelmästä esim. John Rawls, Definition and justification of civil disobedience. Teoksessa Hugi Adam Bedau (toim.), Civil Disobedience in focus. Routledge 1991, s. 103–108; John Rawls, A Theory of Justice. The Belknap Press of Harvard University Press 2005 (uusintapainos 1. painoksesta 1971), s. 363–368. Ks. kokoavasti Kati Nieminen, Narratiivinen omiminen ja kansalaistottelemattomuus. Teoksessa Esko Yli-Hemminki – Sakari Melander – Kimmo Nuotio (toim.), Rikoksen ja rangaistuksen filosofia. Gaudeamus 2022, s. 379–391. Ks. kansalaistottelemattomuudesta ilmastomuutoksen kontekstissa esim. Maxine Burkett, Climate disobedience, Duke Environmental Law & Policy Forum, 2016-09, Vol. 27(1), s. 1–50, <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1333&context=delpf>.

väkivallatonta suoraa toimintaa ja kansalaistottelemattomuutta hallitusten painostamiseksi oikeudenmukaisiin toimenpiteisiin ilmasto- ja ekologisen hätätilan ratkaisemiseksi.⁹ Suomessa vastaava toiminta käynnistyi marraskuussa 2018 *Elokapina*-liikkeen nimellä. Elokapina ilmoittaa verkkosivuillaan rikkovansa tarvittaessa joitakin lakeja estääkseen vakavampien ilmastokenaarioiden toteutumisen.¹⁰ Ilmastomuutos ja luontokato onkin nostettu Maailman talousfoorumin raportissa merkittäviksi talouden vakautta ja ihmiskunnan hyvinvointia uhkaaviksi riskeiksi.¹¹

Korkein oikeus arvioi Elokapina-liikkeen harjoittamaa kansalaistottelemattomuutta varsin tuoreessa ennakkopäätöksessään KKO 2025:79. Tapauksessa oli kyse siitä, että vastaajat osallistuivat Tampereella elokuussa 2021 Elokapinan järjestämään ennalta ilmoittamattomaan mielenosoitukseen istuen ajoneuvoliikenteelle tarkoitetulla tieosuudella. Mielenosoitusta laajennettiin useisiin ilmansuuntiin, minkä vuoksi ajoneuvoliikenne Tampereen keskustassa pysähtyi käytännössä kokonaan. Sulkutoimien jatkuttua noin viiden tunnin ajan poliisimiehet antoivat vastaajille käskyn poistua ajoradalta. Koska vastaajat eivät noudattaneet poliisimiesten käskyä, korkein oikeus katsoi heidän syyllistyneen niskoitteluun poliisia vastaan. Kullekin vastaajalle tuomittiin kymmenen päiväsakon suuruinen sakkorangaistus.

Toisin kuin alemmat oikeusasteet, korkein oikeus ei katsonut, että rangaistus olisi kohtuuton tai tarkoitukseton. Perusteena oli se, että teko ei ollut vähäinen eikä teon vaikuttimena ollut ympäristöarvojen puolustaminen merkittävästi vähentänyt teon moitittavuutta. Korkein oikeus ei pitänyt rangaistusta suhteettomana myöskään Euroopan ihmisoikeussopimuksessa turvatussa kokoontumis- ja sananvapauden näkökulmasta. Ratkaisu ei kuitenkaan ollut yksimielinen. Vähemmistöön jäänyt jäsen olisi jättänyt vastaajat tuomitsematta, koska teko oli hänen mukaansa vähäinen ja motiivi yleishyödyllinen ja epäitsekkäs. Hän katsoi, että vastaajat käyttivät tapahtumahetkellä poliittisia perusoikeuksiaan ympäristöarvojen puolesta, teon motiivin ollessa yleishyödyllinen ja epäitsekkäs.¹² Tätä näkemystä puoltaa se, että hillitsemättömän ilmastomuutoksen voidaan katsoa muodostavan uhan ympäristöperusoikeuden toteutumiselle.¹³ Lisäksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi 9.4.2024 antamassaan ratkaisussa, että Sveitsi rikkoi ihmisoikeussopimusta, kun se ei ollut ryhtynyt tehokkaisiin ilmastotoimiin eikä tarjonnut tehokasta oikeussuojaa ilmastopassiivisuutta vastaan.¹⁴

Väkivallaton kansalaistottelemattomuus on katsottu kansalaisten moraaliseksi oikeudeksi.¹⁵ Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 18–19/1990) 10–11 artiklat ja Euroopan unionin peruskirjan 11–12 artiklat takaavat jokaiselle oikeuden ilmaista mielipiteensä ja kokoontua

9 Extinction Rebellion, <https://rebellion.global/about-us/>.

10 Elokapina, <https://elokapina.fi/about-us/>.

11 World Economic Forum, The Global Risks Report 2024, https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2024.pdf.

12 Pirkanmaan käräjäoikeus katsoi, että vastaajat olivat syyllistyneet niskoitteluun poliisia vastaan, mutta jätti vastaajat rangaistukseen tuomitsematta sillä perusteella, että sakkorangaistus olisi ollut vastaajien vapaudenmenetyksiaikaan (poliisi otti heidät kiinni ja päästi vapaaksi 8–9 tunnin kuluttua) nähden kohtuutonta ottaen huomioon teon vähäisyys. Turun hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomiota.

13 Lalli Roine, Ympäristöperusoikeus ja ilmastomuutos. Ympäristöjuridiikka 1–2/2025, s. 136–157, 157.

14 Verein Klimaseniorinnen Sveitsi ym. v. Sveitsi 53600/20.

15 David Lefkowitz, On a Moral Right to Civil Disobedience. Ethics 117, no. 2, 2007, s. 202–233, <https://doi-org.ezproxy.uef.fi:2443/10.1086/510694>.

rauhanomaisesti.¹⁶ Vastaavasti Suomen perustuslaki (731/1999) turvaa sananvapauden (12 §) ja kokoontumisvapauden (13 §).¹⁷ Lisäksi ympäristöperusoikeus (20 §) velvoittaa julkisen vallan antamaan jokaiselle mahdollisuuden vaikuttaa elinympäristöämme koskevaan päätöksentekoon. Myös Århusin yleissopimus¹⁸ velvoittaa sopimuspuolet antamaan yleisölle oikeuden osallistua ympäristöä koskevaan päätöksentekoon. Edellä mainitulla yleisöllä tarkoitetaan sopimuksen kontekstissa luonnollisia ja oikeushenkilöitä sekä näiden yhteenliittymiä, järjestöjä tai ryhmiä.¹⁹

Århusin yleissopimuksen 3(8) artikla velvoittaa sopimuspuolet varmistamaan, ettei niitä henkilöitä, jotka käyttävät yleissopimuksen mukaisia oikeuksiaan, rangaista, vainota tai häiritä millään tavalla toimintansa takia. Euroopan talouskomissio on luonut pikaisen reagointijärjestelmän (*Rapid Response Mechanism*), johon sisältyy erityisraportoijan (*Special Rapporteur*) toimeksianto ryhtyä toimenpiteisiin suojellakseen henkilöitä, jotka kokevat tai ovat vaarassa kokea vainoa, rangaistuksia tai häirintää Århusin sopimuksen mukaisten oikeuksiensa käyttämisen vuoksi.²⁰ Vastaavasti Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeusneuvosto kehottaa valtiota varmistamaan mielipiteen- ja sananvapauden sekä rauhanomaisen kokoontumisen ympäristönsuojeluun liittyen.²¹ Ihmisoikeusneuvosto on myös tehnyt kannanoton oikeudesta puhutaan, terveelliseen ja kestäväan ympäristöön.²² Vaikka on esitetty epäilyjä siitä, kuuluuko rauhanomainen kansalaistottelemattomuus ympäristönsuojelun nimissä mielipiteen ilmaisun ja osallistumisoikeuden piiriin,²³ Helsingin käräjäoikeuden ratkaisu (vailla lainvoimaa) osoittaa sen olevan mahdollista.

16 Myös YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 20(1) artiklan sekä Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 7–8/1976, KP-sopimus) 21 artiklan mukaan jokaisella on oikeus rauhanomaiseen kokoontumiseen. Jokaisen oikeudesta mielipiteen- ja sananvapauteen säädetään KP-sopimuksen 19 artiklassa ja YK:n ihmisoikeuksien julistuksen 19 artiklassa.

17 Kokoontumisvapauden käyttämisestä säädetään tarkemmin kokoontumislaissa (530/1999). Ks. oikeudesta mielenosoitukseen esim. Jemina Fallenius, Mielenosoituksen rajat – poliisin toiminta Elokapiinan 6.5.2022 järjestämässä tieblokkimielenosoituksessa. Julkaistu Edilexissä 1.8.2023.

18 Yleissopimus tiedon saannista, yleisön osallistumisoikeudesta päätöksentekoon sekä muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeudesta ympäristöasioissa (SopS 121–122/2004).

19 Osallistumisoikeuden toteutumisessa on edelleen parannettavaa. Ks. Netta Karttunen, Kansalaisosallistuminen ilmastopoliitiikan suunnittelussa – miten kansalaisten osallistumisoikeudet toteutuvat laissa ja käytännössä? Ympäristöjuridiikka 2/2024, s. 42–75; Eerika Albrecht – Jukka Viljanen – Elina Vaara, Ilmastopoliitiikan hyväksyttävyyden ja kansalaisosallistuminen ilmastolain uudistuksessa. Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja XIII 2020, s. 369–415, 404–405.

20 Decision VII/9 on a rapid response mechanism to deal with cases related to article 3 (8) of the Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters. ECE/MP.PP/23021/CRP8.

21 United Nations Human Rights Council (HRC), Recognizing the Contribution of Environmental Human Rights Defenders to the Enjoyment of Human Rights, Environmental Protection and Sustainable Development. A/HRC/RES/40/11.

22 United Nations, Promotion and protection of human rights: human rights questions, including alternative approaches for improving the effective enjoyment of human rights and fundamental freedoms. A/RES/76/300.

23 Terhi Raikas, Ilmastoaktivismi, kansalaistottelemattomuus ja pakkotila – vertailussa Suomi, Ruotsi ja Sveitsi. Edilex 2025/1, s. 3.